

Samsun İlinde Süt Sığırıcılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri

Osman KILIÇ^{1*} Gamze AYDIN ERYILMAZ²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, Samsun

*Sorumlu Yazar: okilic@omu.edu.tr

Geliş Tarihi: 31.01.2020 Düzeltme Geliş Tarihi: 05.06.2020 Kabul Tarihi: 08.06.2020

Öz

Araştırmanın amacı, süt sığırıcılığı yapan işletmelere ait yapısal özelliklerin belirlenmesidir. Veriler, Samsun ili Bafra ve Canik ilçelerinde süt sığırıcılığı yapan 70 işletmeden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerin süt sığırıcılığıyla ilgili en önemli sorunu %51.4 ile süt fiyatındaki istikrarsızlıktır. Bunu yem temini (%41.4) ve pazarlama (%37.1) sorunları izlemektedir. İşletmelerin %37.2'si sığır sayısını artırmayı düşünürken, %51.4'ü mevcut yapılarıyla süt sığırıcılığına devam etmek istemektedir. İşletme yöneticilerinin %11.4'ü süt sığırıcılığına devam etmeyi düşünmemektedir. Buna gerekçe olarak; sermaye kısıtlılığı (%37.5), gelir yetersizliği (%25), hayvan bakımındaki zorluklar (%25) ve işgücü eksikliği (%12.5) gösterilmiştir. Süt sığırıcılığı yapan işletmelerin ekonomik anlamda sürdürülebilirliği, büyük ölçüde yapısal özellikler yönünden yeterli donanımına sahip olmalarına bağlıdır. Bu amaçla süt sığırıcılığı yapan işletmelere ait yapısal özelliklerin iyileştirilmesinde, bölgesel farklılıklar ile işletme büyüklük gruplarını dikkate alan politikaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Süt sığırıcılığı, hayvan yetiştiriciliği, yapısal özellikler, Samsun, Türkiye

Structural Characteristics of Dairy Cattle Farms in Samsun Province

Abstract

This research aims to determine the structural characteristics of dairy cattle farms. Data were obtained from 70 dairy cattle farms in the Bafra and Canik districts of Samsun Province. According to the results of the research, the most important problem of dairy cattle farms is the instability of milk price with 51.4%. This is followed by feed supply (41.4%) and marketing (37.1%) problems. While 37.2% of the farms aim to increase cattle number, 51.4% of them want to continue dairy cattle activity with their existing structures. Of the total farmers, 11.4% are considering to not continue dairy cattle activity. The reasons for this decision are the shortage of capital (37.5%), insufficient income (25%), difficulties in animal care (25%), and lack of labor (12.5%). The economic sustainability of dairy cattle farms extremely depends on the fact that they are adequately equipped with structural features. For this purpose, policies taking into account regional differences and farm size groups, need to be developed in order to improve the structural characteristics of dairy cattle farms.

Key words: Dairy cattle, animal husbandry, structural characteristics, Samsun, Turkey

Giriş

Hayvancılık sektörü; hayvansal ürün ihtiyacının karşılanması, bitkisel üretim faaliyetleriyle karşılıklı girdi transferinin yapılması, sanayiye hammadde sağlanması, ihracat yoluyla döviz gelirlerinin artırılması, istihdam olanaklarının genişletilmesi ve mera

alanlarının değerlendirilerek katma değer artışının sağlanması gibi birçok öneme sahiptir. Hayvancılığın kırsal kalkınma sürecinde ülkeleri uluslararası rekabette öne çıkaran bir sektör olması, işletme odaklı bölgesel hedefler ile makro düzeydeki politikaları önemli hale getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde

hayvancılıkla ilgili politikalarda daha çok yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanması amaçlanırken, gelişmiş ülkelerde sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir kırsal kalkınma modelinin gerçekleştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Sosyo-ekonomik yapısı ve coğrafi özellikleri itibarıyla önemli bir tarımsal potansiyele sahip olan Türkiye’de hayvancılık, bitkisel üretimin yanında büyük ölçüde ikincil bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir (Hozman ve Akçay, 2016). Öyle ki son yıllarda gelişmiş ülkelerde hayvansal üretimin toplam tarımsal üretim içindeki payı artarken, Türkiye’de böyle bir artış söz konusu değildir (Anonim, 2018a). Türkiye’de hayvancılık işletmelerinin yeterli teknik donanımına sahip olmamaları, girdi fiyatlarındaki dalgalanmalar ve artan uluslararası rekabet koşulları gibi nedenler, hayvancılık sektörünün devletin planlayıcı ve yol gösterici rolüne olan ihtiyacını artırmaktadır. Ancak Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları oluşturulurken, bitkisel ve hayvansal üretim arasında denge kurulamamış, destekler çoğunlukla bitkisel üretimin artırılması ve kalitenin iyileştirilmesine yönelik verilmiştir (Saçlı, 2007). Türkiye’de hayvansal üretim için gerekli olan altyapı ve mevzuat çalışmalarına ise daha çok Avrupa Birliği (AB)’ne uyum sürecinde ağırlık verilmeye başlanmıştır. Günümüzde hayvancılığa yönelik ulusal politikalar, yalnızca yerel ihtiyaçlara göre şekillenmemekte, aynı zamanda uluslararası ticari anlaşmalar ve çeşitli organizasyonlar ile komşu ve lider ülkelerin eğilim ve uygulamalarından da önemli düzeyde etkilenmektedir (Can, 2018).

Türkiye’de hayvancılığın temel ve önemli faaliyet alanlarından biri süt sığırcılığı olup, süt üretiminin de büyük bir kısmı sığırlardan elde edilmektedir. Türkiye’de süt sığırcılığı, birkaç süt ineğine sahip küçük işletmelerde aile tüketimine yönelik yapılmasına rağmen, büyük ölçekli ticari işletmelerde daha çok yüksek kâr beklentisiyle yapılan önemli bir faaliyettir. Türkiye’nin 2018 yılındaki sığır varlığı yaklaşık 17 milyon baş olup, bunun 6.3 milyonu sağılan ineklerden oluşmaktadır. Aynı yıla ait 20 milyon ton olan süt üretiminin %90.6’sı ineklerden elde edilmiştir (Anonim, 2018b). Hayvan başına süt verimi yıllar itibarıyla bütün türlerde artmış olmakla birlikte, en büyük gelişmenin inek sütünde olduğu görülmektedir. Sağılan inek başına süt verimi 2013 yılında 2970 kg iken, beş yılda yaklaşık %6.4 artarak 2018 yılında 3161

kg’a çıkmıştır. Bu değer, inek başına yıllık süt verimi 6000 kg’ın üzerinde olan AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür (Anonim, 2018c). Sığırların veriminde, genetik faktörlerin yanı sıra bakım, besleme, barınak koşulları ve sürü yönetimiyle ilgili çevresel faktörlerin de etkisi söz konusudur (Alkan ve Ünlü, 2019). Bu bağlamda süt sığırcılığı işletmelerinde, verim ve kaliteyi etkileyen faktörlerin iyileştirilmesine yönelik araştırmalar büyük önem taşımaktadır. Süt sığırcılığının yerel, bölgesel ve ülkesel olarak ekonomiye olan katkısının artırılması için, öncelikle mevcut sorunların tespit edilmesi önemlidir.

Türkiye’nin farklı bölgelerinde yapılan araştırmalarda, süt sığırcılığı yapan işletmelerin yapısal özellikleri ve sorunları ele alınmıştır (Şahin, 2001; Tugay ve Bakır, 2009; Kaygısız ve ark., 2010; Şeker ve ark., 2012; Boz, 2013; Daş ve ark., 2014; Özyürek ve ark., 2014; Hozman ve Akçay, 2016; Alkan ve Ünlü, 2019; Bakır ve Kibar, 2019). Süt sığırcılığının çeşitli yönleriyle ele alındığı bu araştırmaların sonuçları, Türkiye’de süt sığırcılığı işletmelerindeki geleneksel üretim yapısının verim, kalite ve pazarlama gibi teknik konularla ilgili birçok soruna yol açtığını göstermektedir. Türkiye’de süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri ve sorunları, bölgelere ve illere göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu amaçla sürdürülebilir bir büyüme elde etmek için, yerel düzeyde yapılacak araştırmalarla süt sığırcılığıyla ilgili yapısal sorunlar tespit edilmeli ve uygulamaya dönük çözüm odaklı önlemler alınmalıdır. Bu araştırmanın amacı, Samsun ili Bafra ve Canik ilçelerinde süt sığırcılığı yapan işletmelere ait yapısal özellikleri ve yetiştiricilikle ilgili uygulamaları ortaya koymak, ayrıca mevcut yapının iyileştirilmesine ve sürdürülebilir bir üretim modelinin gerçekleştirilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirmektedir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın materyalini, Samsun ili Bafra ve Canik ilçelerinde süt sığırcılığı yapan işletmelerle 2019 yılında yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Örnekleme birimi olarak, işletmelerdeki süt sığırı sayısı esas alınmıştır. Ana kitleyi oluşturan işletmeler; 1-6 baş, 7-20 baş ve 20 baştan fazla süt sığırına sahip işletmeler şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Buna göre anket yapılan işletme sayısı, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemiyle 70 olarak belirlenmiştir (Yamane, 1967). Her bir gruba

giren işletme sayısı ise oransal dağılıma göre; birinci grupta 21, ikinci grupta 32 ve üçüncü grupta 17 olarak tespit edilmiştir. Anketlerde; yöneticiye ait cinsiyet, yaş, eğitim, süt sığırcılığı deneyimi, sosyal güvence, çiftçilik dışındaki meslek ve tarımsal örgüt üyeliği ile nüfus varlığı, tarımsal faaliyet, sütün pazarlanması, süt sığırcılığının yapıma nedenleri, yatırım planları ve süt sığırcılığıyla ilgili sorunlara yer verilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Anket yapılan yöneticilerin %91.4'ü erkek, %8.6'sı ise kadındır. İşletmelerde 50 yaşın altındaki yöneticiler %76.5 ile en fazla üçüncü gruptaki işletmelerde yer almaktadır. Aynı şekilde üçüncü grup işletmelerde yer alan yöneticilerde ilkökul mezunu üzerindeki okullaşma oranı en yüksektir (Çizelge 1).

Çizelge 1. İşletme yöneticilerine ait özellikler

	1. grup		2. grup		3. grup		İşletmeler ortalaması	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Cinsiyet								
Kadın	5	24	-	-	1	5.9	6	8.6
Erkek	16	76	32	100	16	94	64	91
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Yaş								
<50	12	57	18	56	13	77	43	61
50-65	7	33	13	41	4	24	24	34
>65	2	9.5	1	3.1	-	-	3	4.3
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Eğitim								
İlkokul	14	67	21	66	7	41	42	60
Ortaokul	2	9.5	5	16	6	35	13	19
Lise	4	19	6	19	3	18	13	19
Üniversite	1	4.8	-	-	1	5.9	2	2.8
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Süt sığırcılığı deneyimi								
<14	9	43	7	22	3	18	19	27
14-36	7	33	16	50	10	59	33	47
>36	5	24	9	28	4	24	18	26
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Çiftçilik dışındaki meslek								
Tüccar	1	4.8	-	-	-	-	1	1.4
Esnaf	1	4.8	-	-	-	-	1	1.4
Memur	1	4.8	-	-	-	-	1	1.4
Serbest meslek	3	14	4	13	1	5.9	8	12
Yok	15	71	28	88	16	94	59	84
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Sosyal güvence								
Var	10	48	25	78	14	82	49	70
Yok	11	52	7	22	3	18	21	30
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100
Tarımsal örgüt üyeliği*								
Ziraat Odası	7	33	21	66	13	77	41	59
Süt Üreticileri Birliği	9	43	15	47	10	59	34	49
Tarım Kredi Kooperatifi	3	14	16	50	10	59	29	41
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	2	9.5	3	9.4	9	53	14	20
İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri	1	4.8	1	3.1	5	29	7	10
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	-	-	2	6.3	4	24	6	8.6
Süt sığırcılığı yapılmasının esas amacı								
Geçimini sağlamak	12	57	26	81	14	82	52	74
Ek gelir elde etmek	5	24	4	13	2	12	11	16
Başka imkânının olmaması	2	9.5	2	6.2	1	5.9	5	7.1
Bağımsız çalışma isteği	2	9.5	-	-	-	-	2	2.9
Toplam	21	100	32	100	17	100	70	100

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

İşletmeler büyüdükçe 14 yıl ve üzerinde süt sığırcılığı deneyimine sahip yöneticilerin oranı artmaktadır. Başka mesleği olmayan ve sadece hayvancılık yapanların oranı birinci grupta %71.4 iken, ikinci ve üçüncü grupta sırasıyla %87.5 ve %94.1'dir. İşletmeler büyüdükçe sosyal güvenceye sahip ve Süt Üreticileri Birliği ile Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'ne üye yöneticilerin oranı artmaktadır. Süt sığırcılığı yapılmasının esas amacı, ailenin geçimini sağlamak olanların oranı işletmeler ortalamasına göre %74.3 olup, bu oran üç işletme büyüklük grubunda da en yüksektir (Çizelge 1). Bu sonuç, Koçyiğit ve ark. (2016)

tarafından Erzurum ili Hınıs ilçesi için tespit edilen süt sığırcılığını geçim kaynağı olarak yapanların oranına (%79) yakındır.

İncelenen işletmelerin %54.3'ünde aile nüfusu 5 ve üzeri kişiden oluşmaktadır. İşletmelerde sadece hayvancılık yapanların oranı %68.6 iken, diğerleri hayvancılıkla bitkisel üretimi birlikte yapmaktadır. İşletmelerde esas gelir süt ve mamullerinden elde edilmekle birlikte, buzağı ve hayvan gübresi satışı da önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. İşletmelerin %80'i öz sermayeyle kurulmuş olup, işletmelerde hayvan sayısı arttıkça öz sermaye oranı azalmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. İşletmelere ait özellikler

	1. grup		2. grup		3. grup		İşletmeler ortalaması	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Aile nüfusu								
<5	12	57.1	16	50.0	4	23.5	32	45.7
≥5	9	42.9	16	50.0	13	76.5	38	54.3
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Üretim faaliyeti								
Hayvancılık	17	81.0	20	62.5	11	64.7	48	68.6
Hayvancılık + Bitkisel üretim	4	19.0	12	37.5	6	35.3	22	31.4
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Kuruluş sermayesi								
Öz sermaye	20	95.2	26	81.3	10	58.8	56	80.0
Öz sermaye + Banka kredisi	1	4.8	4	12.5	3	17.7	8	11.4
Banka kredisi	-	-	2	6.2	4	23.5	6	8.6
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Süt sığırı sayısı (baş)	4	-	12.3	-	41.1	-	16.8	-
Ahır kapasitesi kullanım oranı (%)	-	19.5	-	29.1	-	40.2	-	33.3
Sağım yeri								
Var	3	14.3	8	25.0	8	47.1	19	27.1
Yok	18	85.7	24	75.0	9	52.9	51	72.9
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Doğumhane								
Var	6	28.6	17	53.1	11	64.7	34	48.6
Yok	15	71.4	15	46.9	6	35.3	36	51.4
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Buzağı kulübesi								
Var	9	42.9	14	43.7	13	76.5	36	51.4
Yok	12	57.1	18	56.3	4	23.5	34	48.6
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Revir								
Var	1	4.8	6	18.7	3	17.6	10	14.3
Yok	20	95.2	26	81.3	14	82.4	60	85.7
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Gezinti alanı								
Var	16	76.2	27	84.4	17	100.0	60	85.7
Yok	5	23.8	5	15.6	-	-	10	14.3
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0

İşletmeler ortalamasına göre %33.3 olan ahır kapasitesi kullanım oranı, işletme büyüklük gruplarına göre artış göstermektedir. İşletmelerin %27.1'inde sağım yeri, %48.6'sında doğumhane ve %51.4'ünde buzağı kulübesi bulunmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre reviri olan işletmelerin oranı %14.3 iken, %85.7 gibi büyük bir kısmında gezinti alanı vardır

(Çizelge 2). Aydın ilinde yapılan bir araştırmaya göre, bağımsız doğum ünitesi bulunan işletmelerin oranı %46'dır (Bardakçioğlu ve ark., 2004). Edirne ilinde yapılan bir araştırmada da, işletmelerin %6'sında revir, %96'sında ise gezinti alanı olduğu tespit edilmiştir (Şevik, 2017).

Çizelge 3. Süt sığırcılığıyla ilgili teknik özellikler

	1. grup		2. grup		3. grup		İşletmeler ortalaması	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Ahır tipi								
Bağlı duraklı	20	95.2	24	75.0	5	29.4	49	70.0
Serbest duraklı	1	4.8	6	18.8	7	41.2	14	20.0
Serbest	-	-	2	6.2	5	29.4	7	10.0
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Havalandırma yöntemi								
Doğal	21	100.0	32	100.0	15	88.2	68	97.1
Mekanik	-	-	-	-	2	11.8	2	2.9
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Hayvan ırkları*								
Simental	14	66.7	27	84.4	15	88.2	56	80.0
Holstein	9	42.9	18	56.3	8	47.1	35	50.0
Jersey	13	61.9	12	37.5	7	41.2	32	45.7
Montofon	5	23.8	4	12.5	6	35.3	15	21.4
Yerli kara	1	4.8	1	3.1	1	5.9	3	4.3
Diğer**	-	-	2	6.3	1	5.9	3	4.3
Günlük yemleme sayısı								
Bir	1	4.8	-	-	2	11.8	3	4.3
İki	15	71.4	32	100.0	14	82.3	61	87.1
Üç	5	23.8	-	-	1	5.9	6	8.6
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Kesif yemin temin edildiği yer								
Yem bayii	14	66.7	21	65.6	11	64.7	46	65.7
Yem bayii + Kendi üretimi	5	23.8	9	28.1	5	29.4	19	27.1
Tarım Kredi Kooperatifi	2	9.5	2	6.3	1	5.9	5	7.2
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Sütün başlıca değerlendirilme şekli								
Süt fabrikasına satış	6	28.6	24	75.0	9	52.9	39	55.7
Doğrudan tüketiciye satış	5	23.8	6	18.8	5	29.4	16	22.9
Aile içi tüketim	8	38.1	1	3.1	-	-	9	12.9
Birlik aracılığıyla satış	2	9.5	1	3.1	1	5.9	4	5.7
Kooperatif aracılığıyla satış	-	-	-	-	2	11.8	2	2.8
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir. **Shorthorn, Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı

İşletmeler ortalamasına göre %70 ile bağlı duraklı ahır tipine sahip işletmeler en fazladır. Ahırlarda doğal yöntemle havalandırma yapan işletmelerin oranı %97.1 iken, mekanik yolla havalandırma yapanların oranı (%2.9) oldukça düşüktür. İşletmelerdeki sığır ırklarına bakıldığında simental (%80), holstein (%50) ve jerseyin (%45.7) daha çok tercih edildiği görülmektedir. İncelenen

işletmelerde günde iki defa yapılan yemleme (%87.1) yaygındır. İşletmelerin %65.7'si yem temininde sadece bayileri tercih ederken, kendi ürettikleri yemle birlikte bayiden yem satın alan işletmeler de (%27.1) bulunmaktadır (Çizelge 3). Farklı bölgelerde yapılan araştırmalarda da, işletmelerin kullandıkları kesif yemi daha çok satın aldıkları görülmektedir (Boz, 2013; Hozman ve Akçay, 2016; Alkan ve Ünlü, 2019).

İncelenen işletmelerde üretilen sütün başlıca değerlendirilme şekli olarak, işletmeler ortalamasına göre %55.7 ile süt fabrikasına satış ilk sırada yer almaktadır. İşletmelerde birlik (%5.7) ve kooperatif (%2.8) aracılığıyla süt satışı yapanlar azınlıktadır. Birinci grupta %38.1 ile aile içi tüketim oranı en yüksek iken, ikinci (%75) ve üçüncü grupta (%52.9) süt fabrikasına satış ilk sıradadır (Çizelge 3). İzmir ilinde yapılan bir araştırmada, işletmeler ortalamasına göre süt satışında en yüksek payı %57.9 ile süt toplayıcısının, %1.2 ile en düşük payı ise fabrikanın aldığı tespit edilmiştir (Koyubenbe, 2005). Tekirdağ ilinde yapılan benzer bir araştırmada da, üreticilerin %38'i sütü mandıraya satarken, fabrikaya satanların oranı sadece %7'dir (Soyak ve ark., 2007).

Süt sığırıcılığı uzun vadeli bir faaliyet olduğu için, bu alana yapılan yatırımların başka faaliyetlere dönüştürülmesi oldukça güçtür. Diğer bir ifadeyle süt sığırıcılığı yapan işletmelerde kısa dönem için planlama esnekliği bulunmamaktadır (Şahin, 2001). Anket yapılan işletme yöneticilerinin sadece %37.2'si sığır sayısını artırmayı düşünürken, %51.4'ünün böyle bir düşüncesi yoktur. Sığır sayısını artırmayı düşünmeyen birinci gruptaki işletmelerde gerekçe olarak ilk sırada işgücü eksikliği (%45.4) gösterilirken, ikinci (%52.4) ve üçüncü grupta (%75) ilk sırayı gelir yetersizliği almaktadır. Süt sığırıcılığına devam etmeyi düşünmeyen yöneticilerin oranı işletmeler ortalamasına göre %11.4 olup, bunun en önemli nedeni %37.5 ile sermaye kısıtlılığıdır (Çizelge 4). Kars ilinde yapılan bir araştırmada, yöneticilerin %62.5'i süt üretimini artırmayı düşündüklerini, geriye kalanı mevcut üretim kapasitesiyle faaliyetlerine devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada, yöneticilerin süt üretimini artırmayı istemelerindeki en önemli neden teşvik primi iken, üretimin artırılmasını istememelerinde çoğunlukla süt fiyatının düşük olması gösterilmiştir (Demir ve Aral, 2009). Trakya Bölgesi'nde yapılan bir araştırmada ise, süt sığırıcılığından vazgeçmeyi düşünen yöneticilerin oranı %46.3 olarak tespit edilmiştir (Koç ve Uzman, 2018).

İncelenen işletmelerde, süt sığırıcılığıyla ilgili sorunların başında işletmeler ortalamasına göre süt fiyatındaki istikrarsızlık (%51.4) gelirken, bunu yem temini (%41.4) ve

pazarlamayla (%37.1) ilgili sorunlar izlemektedir. Süt fiyatının istikrarsız olmasından %70.6 ile en fazla üçüncü gruptaki işletmeler etkilenmektedir. İşletme yöneticileri sağım, mekanizasyon ve yem hazırlama konularında çok fazla sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4). Giresun ilinde yapılan bir araştırmada, süt sığırıcılığı yapan işletmelerin en fazla yem fiyatının yüksekliği (%93.6) ve süt fiyatının düşük olması (%45) konularında sorun yaşadıkları tespit edilmiştir (Tugay ve Bakır, 2009). Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yapılan benzer bir araştırmaya göre, süt sığırıcılığı yapan işletmelerdeki sorunların başında yem fiyatının yüksekliği ve hayvancılığa yönelik desteklerin yetersiz olması gelmektedir (Boz, 2013). Ağrı ilinde yapılan bir araştırmada, süt sığırıcılığında en büyük sorun olarak hayvan hastalıkları (%49.58) gösterilirken (Bakan ve Aydın, 2016), İzmir ilinde yapılan bir araştırmada süt sığırıcılığı üretim maliyetinin yüksek olması (%89.55) en önemli sorun olarak belirtilmiştir (Torgut ve ark., 2019).

Sonuç ve Öneriler

İncelenen işletmelerin büyük bir kısmında süt sığırıcılığıyla birlikte bitkisel üretim faaliyetlerine de yer verilmektedir. İşletmelerde hayvanlar için gerekli kesif ve kaba yem ihtiyacının bir bölümü bitkisel üretimden sağlanırken, hayvanlardan elde edilen gübre ise bitkisel üretimde kullanılmaktadır. İşletmelerin önemli bir kısmı ihtiyaç duydukları kesif yemi satın almaktadır. Ancak bitkisel ve hayvansal üretimin birbirine yardımcı olan ve birbirini tamamlayan faaliyetler olduğu gerçeğinden hareketle, yem ihtiyacının büyük ölçüde işletmede üretilmesi önemli katma değer artışı sağlayacaktır. Ayrıca bitkisel üretim ve hayvancılık birlikte yapıldığında, işletmelerdeki aile işgücü daha etkin kullanılacağından atıl işgücü oranı da azalmış olacaktır.

Süt sığırıcılığı işletmeleri arasında yapısal özellikler yönünden önemli farklılıklar söz konusudur. Bu duruma, işletme yöneticilerindeki teknik bilginin yetersiz olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Halbuki yöneticilerin yeterli teknik bilgiye sahip olmasıyla, kaynaklar etkin kullanılacağından işletmelerin daha rantabl çalışmaları mümkün olacaktır.

Çizelge 4. Süt sığırcılığıyla ilgili uygulamalar

	1. grup		2. grup		3. grup		İşletmeler ortalaması	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
İşletmeyle ilgili yatırım yapma								
Sığır sayısını artırmayı düşünüyor	6	28.6	8	25.0	12	70.6	26	37.2
Sığır sayısını artırmayı düşünmüyor	11	52.4	21	65.6	4	23.5	36	51.4
Süt sığırcılığına devam etmeyi düşünmüyor	4	19.0	3	9.4	1	5.9	8	11.4
Toplam	21	100.0	32	100.0	17	100.0	70	100.0
Sığır sayısını artırmayı düşünmeme nedeni								
Gelir yetersizliği	3	27.3	11	52.4	3	75.0	17	47.2
İşgücü eksikliği	5	45.4	5	23.8	-	-	10	27.8
Sermaye yetersizliği	3	27.3	5	23.8	1	25.0	9	25.0
Toplam	11	100.0	21	100.0	4	100.0	36	100.0
Süt sığırcılığına devam etmeyi düşünmeme nedeni								
Sermaye kısıtlılığı	1	25.0	2	66.7	-	-	3	37.5
Gelir yetersizliği	-	-	1	33.3	1	100.0	2	25.0
Hayvan bakımındaki zorluklar	2	50.0	-	-	-	-	2	25.0
İş gücü eksikliği	1	25.0	-	-	-	-	1	12.5
Toplam	4	100.0	3	100.0	1	100.0	8	100.0
Süt sığırcılığıyla ilgili sorunlar*								
Süt fiyatındaki istikrarsızlık	10	47.6	14	43.8	12	70.6	36	51.4
Yem temini	11	52.4	11	34.4	7	41.2	29	41.4
Sütün pazarlanması	9	42.9	11	34.4	6	35.3	26	37.1
Süt verimi	7	33.3	4	12.5	3	17.6	14	20.0
Yem kalitesi	6	28.6	3	9.4	1	5.9	10	14.3
Hayvan hastalıkları	3	14.3	3	9.4	3	17.6	9	12.9
Kredi temini	3	14.3	-	-	3	17.6	6	8.6
Mekanizasyon	2	9.5	1	3.1	2	11.8	5	7.1
Yem hazırlama	1	4.8	4	12.5	-	-	5	7.1
Sağım	1	4.8	3	9.4	-	-	4	5.7

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

İşletmelerde modern yetiştiricilik yöntemlerinin kullanılması, ekonomik ve fiziksel koşullardaki iyileştirmelerle sağlanabilir. İşletmelerin modern bir yapıya dönüşmesinde, tarımsal eğitim çalışmalarının önemi büyüktür. Eğitimlerde süt sığırcılığıyla ilgili verilecek teknik bilgiler, ürünlerde verim düşüklüğü ve kalite sorununun çözümünde etkili olacaktır. Aynı zamanda üretilen her ürün için etkin bir pazarlama ağının kurulması, sürdürülebilir işletmecilik için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Öyle ki araştırma bölgesinde özellikle küçük işletmelerde bireysel pazarlamanın yaygın olması, güçlü rekabet koşullarında büyük işletmelere karşı pazarlık gücünü azaltmaktadır. Bu nedenle bölgede aktif olarak çalışacak üretici örgütlerinin kurulması, girdilerin daha ucuz fiyatla satın alınması ve ürünlerin ise daha

yüksek fiyattan satılması açısından son derece önemlidir.

Süt sığırcılığı işletmelerinin ekonomik performansı, büyük ölçüde süt ve mamulleri satışından elde edilen gelire bağlıdır. Süt fiyatında yıl içinde meydana gelen büyük dalgalanmalar ekonomik istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Araştırma sonuçları da, süt sığırcılığı işletmelerinde karşılaşılan en önemli sorunun süt fiyatındaki istikrarsızlık olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan süt sığırcılığı yapan küçük işletmelerin, ürünlerini yakın il ve ilçe merkezlerinde kurulan pazarlar dışında pazarlama imkânlarının kısıtlı olması, ürünlerin taşınması esnasında değer kaybetmesi, hatta bozulmayla tamamen yok olması gibi önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Süt sığırcılığı yapan işletmeler, sadece kaliteli süt ve mamullerinin üretilmesi konusunda değil, aynı

zamanda bu ürünlerin sağlıklı bir şekilde tüketiciye ulaştırılması konusunda da sorumluluk taşımaktadır. Bunun için, modern tesislerde ve hijyenik koşullarda üretilen sütün piyasaya sunulması gerekir. Bu bağlamda süt üreticilerinin gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeylerinin artırılması önemli olmakla birlikte, bunun tek başına yeterli olduğu söylenemez. Zira modern işletmeciliğin gerektirdiği teknik altyapının sağlanması için, işletmelerde yeterli sermayenin varlığı ile bunun etkin şekilde kullanılması gerçeği göz ardı edilmemelidir.

İncelenen işletmelerde süt sığırıcılığına devam etmeyi düşünmeyenler, daha çok sermaye ve gelir yetersizliğine vurgu yapmışlardır. Süt fiyatının artması, gelir artışıyla birlikte üreticiye işletmesini geliştirme konusunda yeni yatırımlar yapma imkânı verecektir. Ancak burada esas hedef, tüketicileri cezalandıran bir fiyat artışı yerine, araçların payını azaltarak üretici gelirinin artırılması olmalıdır. İşletmelerde üretim teknolojisinin iyileştirilmesine yönelik verilecek teknik ve ekonomik desteklerle, işletmelerin büyümeleri sağlanacağı gibi makro açıdan ülke ekonomisine olan katkıları da artırılmış olacaktır. Süt sığırıcılığı yapan işletmelerdeki mevcut sorunların kısa zamanda çözümü, devlet tarafından verilecek desteklerin yanında, üreticilerin aktif katılımlarıyla gerçekleştirilecek örgütlenme hareketiyle mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- Alkan, S. ve Ünlü, H. 2019. Giresun ilindeki sığırıcılık işletmelerinin genel yapısının belirlenmesi. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32 (1): 109-115.
- Anonim, 2018a. (<http://www.zmo.org.tr>) (Erişim tarihi: 14.05.2020).
- Anonim, 2018b. <http://www.tuik.gov.tr>, (Erişim tarihi: 14.05.2020).
- Anonim, 2018c. (<http://zmo.org.tr>) (Erişim tarihi: 14.05.2020).
- Bakan, Ö. ve Aydın, R. 2016. Ağrı ili süt sığırıcılığı işletmelerinin sosyo-ekonomik özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47 (2): 113-122.
- Bakır, G. ve Kibar, M. 2019. Muş ilinde bulunan süt sığırıcılığı işletmelerinin bazı yapısal özelliklerinin crosstab analiziyle belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 22 (4): 609-619.
- Bardakçioğlu, H.E., Türkyılmaz, M.K. ve Nazlıgöl, A. 2004. Aydın ili süt sığırıcılık işletmelerinde kullanılan barınakların özellikleri üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 30 (2): 51-62.
- Boz, İ. 2013. Doğu Akdeniz Bölgesi'nde süt sığırıcılığı yapan işletmelerin yapısı, sorunları ve çözüm önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 16 (1): 24-32.
- Can, M.F. 2018. Türkiye hayvancılık politikalarının AB ile etkileşimi ve olası sonuçları. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 13 (2): 242-250.
- Daş, A., İnci, H., Karakaya, E. ve Şengül, A.Y. 2014. Bingöl ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine bağlı sığırıcılık işletmelerinin mevcut durumu. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 1 (3): 421-429.
- Demir, P. ve Aral, S. 2009. Kars ilinde faaliyet gösteren süt sığırıcılık işletmelerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 80 (3): 17-22.
- Hozman, S.B. ve Akçay, H. 2016. Sivas ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye süt sığırıcılığı işletmelerinin bazı teknik ve ekonomik özellikleri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22 (1): 57-65.
- Kaygısız, A., Tümer, R., Orhan, H. ve Vanlı, Y. 2010. Kahramanmaraş ili süt sığırıcılık işletmelerinin yapısal özellikleri 4. işletmecilerin sosyal ve kültürel durumları. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 41 (1): 39-44.
- Koç, G. ve Uzmay, A. 2018. Süt sığırıcılığı işletmelerinde üreticilerin kooperatif kanalıyla süt pazarlama olasılığını etkileyen faktörler: Trakya Bölgesi örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24 (2): 203-214.
- Koçyiğit, R., Diler, A., Yanar, M., Güler, O., Aydın, R. ve Avcı, M. 2016. Süt sığırıcılığı işletmelerinde hayvan sağlığı, veteriner sağlık hizmetleri ve yetiştirici memnuniyeti: Erzurum ili Hınıs ilçesi örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 3(1): 24-32.
- Koyubenbe, N. 2005. İzmir ili Ödemiş ilçesinde süt sığırıcılığının geliştirilmesi olanakları üzerine bir araştırma. *Hayvansal Üretim*, 46 (1): 8-13.
- Özyürek, S., Koçyiğit, R. ve Tüzemen, N. 2014. Erzincan ilinde süt sığırıcılığı yapan işletmelerin yapısal özellikleri: Çayırli

- ilçesi örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 11 (3): 19-26.
- Saçlı, Y. 2007. AB'ye uyum sürecinde hayvancılık sektörünün dönüşüm ihtiyacı. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilat, Uzmanlık tezi.
- Soyak, A., Soysal, M.İ. ve Gürcan, E.K. 2007. Tekirdağ ili süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri ve bu işletmelerdeki siyah alaca süt sığırlarının çeşitli morfolojik özellikleri üzerine bir araştırma. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4 (3): 297-305.
- Şahin, K. 2001. Kayseri ilinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin yapısal özellikleri ve pazarlama sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 11 (1): 79-86.
- Şeker, İ., Tasalı, H. ve Güler, H. 2012. Muş ilinde sığır yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi*, 26 (1): 9-16.
- Şevik, T. 2017. Edirne İli Lalapaşa İlçesi Süt Sığırcılığı Eğitiminin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Tekirdağ.
- Torgut, E., Annayev, S., Örmeci Kart, M.Ç. ve Türkekul, B. 2019. Süt sığırcılığı yapan işletmelerin genel yapısı, sorunları ve çözüm önerileri: İzmir ili Ödemiş ve Tire ilçeleri örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25 (1): 87-95.
- Tugay, A. ve Bakır, G. 2009. Giresun yöresindeki süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 40 (1): 37-47.
- Yamane, T. 1967. Elementary Sampling Theory. Printice Hall Inc. Englewood Cliffs, Nt.